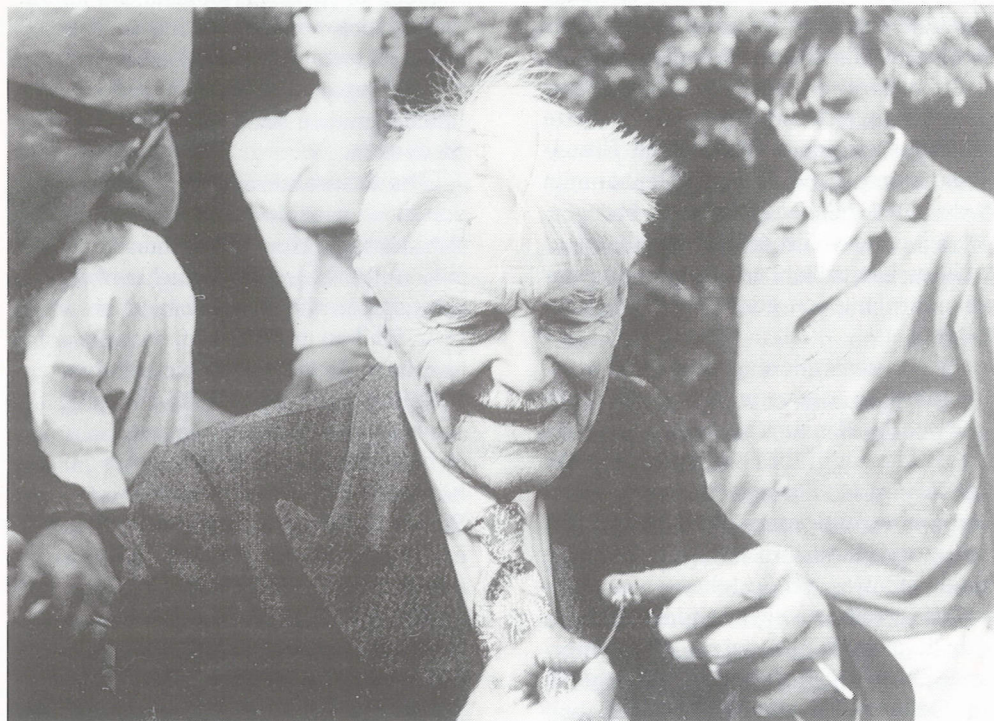

Herinneringen aan J. Braun-Blanquet (1884-1980)

Victor Westhoff

Mijn herinneringen aan onze grand maître Josias Braun-Blanquet dateren uit de jaren 1939, 1947, 1948, 1954 en 1958. In onze jonge ogen was hij toen al een oude man, maar hij was tot in de jaren vijftig nog vitaal en in de kracht van zijn leven.

Van januari tot eind mei 1939 verbleef ik, toen student in de biologie te Utrecht, op de S.I.G.M.A. (Station Internationale Géobotanique Méditerranéenne et Alpi-

ne) te Montpellier, waar de Nederlanders Diemont, Sissingh, Vlieger en Venema mij al waren voorgegaan.

Mijn heenreis per trein, begin januari, liep door onervarenheid in het honderd, zodat ik een etmaal te laat arriveerde. Na enig zoeken vond ik het "château" ofwel kleine landgoed aan de Chemin du Pioch de Boutonnet in de buitenwijken van Montpellier, waar de SIGMA gevestigd was. Ik belde schuchter aan, doodmoe na

twee doorwaakte nachten. Op grond van mijn eerbied voor het monumentale, gezaghebbende en van enorme ervaring getuigende boek "Pflanzensoziologie" (1928) verwachtte ik een lange, rijzige, statige en ietwat hooghartige man te zien verschijnen. Hij die opendeed, was echter een klein, tanig, gerimpeld, naar knoflook geurend mannetje in een sjofel pak. Ik hield hem bijna voor de huisknecht. "Ik had u eerder verwacht", kreeg ik te horen; maar na mijn in mijn (toen niet) beste Frans gestamelde verklaring was Braun-Blanquet zo vriendelijk, mij zelf naar mijn in de buurt gelegen pension te brengen, dat hij persoonlijk voor mij had uitgezocht en besproken, en waar ik bijna vier maanden lang een goed verblijf heb gevonden.

Ik kon, zoals alle stagiaires, kiezen tussen full-time eigen onderzoek, of half-time waarbij ik in de resterende tijd Braun kon assisteren. Ik besloot tot het laatste, niet wegens het geringe daaraan verbonden honorarium, maar omdat ik dan zoveel mogelijk van de lering en ervaring van de meester zou opsteken.

Als terrein van eigen onderzoek koos ik de duinen van Palavas, aan de Méditerranée. Mijn collega's waren vijf in getal: een Oostenrijker en een Roemeen, beiden werkend aan zoutvegetatie; een onduidelijke, dandy-achtige Zwitser, een Braziliaan, en een fulltime assisterende Italiaanse politieke vluchteling. Iedere zondag gingen we gezamenlijk onder leiding van Braun op excursie. Zaterdag werd er doorgewerkt. Rustdagen waren onbekend.

Al snel kwam ik diep onder de indruk van Braun's enorme kennis en belezenheid, die vooral tot uiting kwamen op de excursies. Zijn soortenkennis was feno-

menaal, met inbegrip van kiemplanten, mossen en lichenen. Hij was een voortreffelijk docent, helder, maar bescheiden en vaak als terloops uitleggend en demonstrerend, en telkens de leerlingen ondervragend. Van elke soort kon hij niet alleen over de oecologische amplitudo en de ontogenie, maar ook over haar areaal binnen en buiten Europa moeiteloos uitweiden. Als men zijn kennis met die van een hedendaagse botanicus zou willen vergelijken, kan men het beste aan Eddy Weeda denken.

Braun sprak Frans en Duits beide als een moedertaal, prefereerde Frans (omdat, zoals hij zei, we nu eenmaal in Frankrijk verbleven), maar ging terwille van sommige leerlingen vaak naar het Duits over. Hij had er plezier in, ons voor schut te zetten. Zo toonde hij ons eens een populatie van dichte, tot 60 cm hoog opschietende sprieten van een *Juncus*: wat is dat? We aarzelden. "Es ist ja eine holländisch-österreichisch-rumänische Pflanze!". Nog geen antwoord. "Da stehen nun die Herren Salzspezialisten und wissen nichts zu sagen? Es ist *Juncus gerardii*!". Ja, dat vergeet je dan nooit meer.

Opnamen werden uiteraard op elke excursie gemaakt. Mediterrane plantengesellschaften plegen zeer soortenrijk te zijn, vaak met een lange staart van annuellen. Die werden allemaal genoteerd, maar gezamenlijk becijferd met de uitroep: "Tout le reste croix."

Onuitwisbaar staat in ons geheugen ook de kreet: "Arrachons un bon échantillon!" (laten we een behoorlijk monster uitrukken), als determinatie voor ons onzeker was. Daarbij moet bedacht worden, dat bestudering van ondergrondse delen in het mediterrane gebied nodiger is dan bij ons.

Die tanige, uitgedroogde Zwitser had geen last van muggen. Des te meer kwamen die af op ons, sappige en blijkbaar lekkere jongelingen.

Braun-Blanquet was niet bevriend met de hoogleraar in de systematische plantkunde aan de Universiteit van Montpellier, prof. Emberger, maar hij spoorde ons toch aan nu en dan een excursie onder diens leiding mee te maken, terwille van een redelijke verstandhouding. Het contrast dat we dan ervoeren was interessant: de gewichtig doende, vaak holle blaaskakerij van de Fransman stak pijnlijk af tegen de werkelijke kennis en de bescheidenheid van onze meester. Voor de duidelijkheid moet ik daaraan toevoegen, dat ik de beide heren toen nooit samen heb gezien.

Op het instituut was Braun-Blanquet een strenge, wat schoolmeesterachtige leraar, karig met woorden, terecht veel aan ons initiatief overlatend, maar onbarmhartig kritisch als het werk niet deugde. Als een goede Zwitser stond hij op zuinigheid - elk vel papier moest tweemaal worden gebruikt - en op stiptheid: wie 's morgens na 8 uur op het lab kwam kreeg een uitbrander. Eén maandagmorgen was daarop een uitzondering. Dat kwam zo. Na afloop van een excursie op Zondag had ik de laatste bus gemist, zodat ik naar huis moest lopen - ongeveer zes uur lang - en daar midden in de nacht aan kwam sjokken. Toen ik de volgende dag te laat kwam, werd ik verwelkomd met: "Je suis heureux que vous êtes là."

Echt enthousiast werd Braun alleen als er buiten in zijn park-tuin een bijzondere vogel te zien of te horen was. Dan sprak hij in zijn moedertaal.

Maar tabellen maken, de juiste literatuur vinden en verwerken, en bondig rap-

porteren: dat hebben we grondig geleerd. Al na twee weken moest ik een referaat houden over mijn onderzoek, in het Frans. Ik beweerde dat ik dat onmogelijk kon, en wilde het in het Duits doen. Geen sprake van: ik werd in het water gegooid en moest zwemmen. En het ging, mede dank zij de lieve dochter van mijn hospita, een onderwijzeres, die mij Franse conversatieles gaf ("Non, Victor, on ne dit pas très beaucoup. On dit beaucoup").

Braun-Blanquet woonde op de bovenverdieping van zijn instituut, met zijn al even kleine, tanige, gerimpelde, maar zeer levendige vrouw en zijn dochter Mirreille die medicijnen studeerde en er zo waar een auto op na hield (toen een grote uitzondering). Het is typerend voor de Franse levensstijl, dat wij, de leerlingen, slechts éénmaal in al die maanden bij de familie thuis op de thee genodigd werden, en dat moesten we kennelijk als een hoge eer beschouwen.

Nog enkele woorden over het instituut. De laboratoriumruimte, voor bodemkundig en oecofysiologisch onderzoek, was voor een in dit opzicht verwen- de Nederlander niet om over naar huis te schrijven, maar het herbarium, goed onderhouden, was zeer uitgebreid en van hoge kwaliteit. Uniek was echter de bibliotheek, gedurende tientallen jaren opgebouwd, toen ongetwijfeld de grootste geobotanische bibliotheek ter wereld. Het is diep treurig dat deze bibliotheek daar nu nog altijd staat, verkommerend en gehavend, bestolen door onscrupuleuze bezoekers. De collectie is in eigendom van Braun's thans bejaarde dochter, die als een geit op de haverkist zit, en pertinent weigert, de bibliotheek een waardig onderkomen in een Frans geobotanisch instituut te verschaffen (waar de collectie

natuurlijk thuishoort).

De oorlog scheidde ons vele jaren, maar in 1947 zag ik Braun-Blanquet en zijn vrouw terug bij de heroprichting van de "Association Internationale de Phytosociologie" te Hilversum, tijdens een door ons (Nederlanders) georganiseerde internationale excursie. Madame Gabrielle was vol van alle nare herinneringen aan de oorlog en de schanddaden van de Duitsers. Braun zei daar geen woord over; hij was voor de derde maal in ons land, en wilde zijn tijd goed gebruiken. In de bus viel hij gewoonlijk in slaap (dat kan ook jongeren overkomen). Op een dag waarop Jan Vlieger de excursie leidde, in het midden van het land, kwamen we voorbij paleis Soestdijk, waarop Vlieger met stemverheffing uitriep: "Voici le palais de la Reine." Braun ontwaakte, keek naar buiten en zei tevreden: "Les hêtres sont magnifiques."

In de zomer van 1948 ondernam ik, op verzoek van een aantal plantensociologisch enthousiaste leden en oud-leden van de N.J.N. (merendeels studenten in de biologie) een excursie naar de Alpen van Graubünden, onze eerste ontsnapping aan de geestdodende planariteit van de oorlogsjaren. Op 15 en 16 augustus hadden wij het grote voorrecht, dat Braun-Blanquet speciaal voor ons twee excursies leidde in wat bij uitstek zijn vaderland was, het Engadin. Die dagen zullen we nooit vergeten. Waren we al onder de indruk van de ervaring hoe deze toen toch al 64 jaar oude man als een gems de steilste hellingen beklom en afdaalde, nog veel meer bewonderden we de ongelooflijke kennis van geologie, landschapsgeschiedenis, flora, plantengezelschappen, vegetatiedynamiek en bodem, die Braun uitdroeg. Elke opname werd een college.

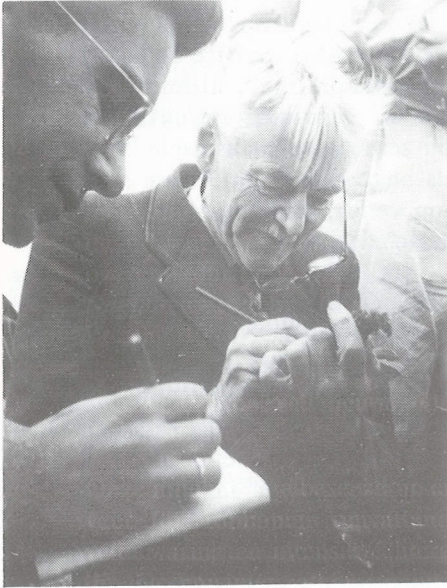
We maakten er samen 7, tussen de 2000 en 3000 m zeehoogte: vijf bij Zernez, twee bij Buffalora in het Nationale Park. Ik kan niet nalaten de associaties van deze kleinodiën aan de vergetelheid te ontrukken (met de toen door Braun gegeven, volgens de code thans verouderde namen): *Poa xerophila*-*Koeleria gracilis*-Ass. (*Festucetalia vallesiaca*); *Scleranthus annuus*-*Sempervivum arachnoideum*-Ass. (*Sedo-Scleranthion*), 2 opnamen; *Berberidion*; *Woodsia rufidula*-Ass.; *Mugheto-Ericetum caricetosum humilis*; *Cratoneuro-Arabidetum bellidifoliae*.

Twee gedenkwaardige uitspraken van Braun tijdens die excursie. De eerste naar aanleiding van nomenclatuurproblemen: "Meine Damen und Herren, wir beschäftigen uns nicht mit dem sinnlosen Streit der botanischen Pfaffen." De andere een langs zijn neus weg gegeven originele definitie van de climax: "Klimax ist die grossklimatisch bedingte Schlussgesellschaft auf ebener Fläche." Deze definitie is later niet houdbaar gebleken.

Mijn laatste herinnering aan Braun-Blanquet is het bezoek van de excursie naar Languedoc en de Provence van de Association Internationale de Phytosociologie aan zijn instituut, in 1958, waar hij als het ware audiëntie hield. Nog nooit had ik hem zo keurig gekleed gezien, met een opzichtige door zijn vrouw uitgezochte das. Hij voelde zich te oud om mee op excursie te gaan, maar hij heeft niettemin nog 22 jaar langer geleefd. Ik heb hem nadien nooit meer ontmoet, maar geregeld met hem gecorrespondeerd, vooral in de periode dat Braun, Tüxen en ik de redactie van "Vegetatio" vormden. De dood van zijn vrouw was een slag die hij niet te boven is gekomen.

Het is een uitzonderlijk voorrecht, de

leerling geweest te zijn van een zo groot man.

Epiloog

Josias Braun werd op 3 augustus 1884 te Chur in Graubünden (Zwitserland) geboren. Oorspronkelijk was hij zaadhandelaar en amateur-botanicus, maar reeds jong kwam hij in contact met de beroemde botanicus Prof. dr. C. Schröter in Zürich, waardoor hij in de wereld der botanici ingeleid en daar al spoedig zeer gewaardeerd werd. Van 1905-1906 assisteerde hij Eduard Rübel (later Prof. dr. E. Rübel, de stichter van het Geobotanisches Institut te Zürich) bij diens onderzoek van het bergmassief de Bernina. Van 1906-1912 keerde Braun terug naar zijn koopmansberoep, eerst te Genève (waar hij lering en raad ontving van beroemde

botanici, bv. A. de Candolle), toen weer in Chur. In 1912 studeerde hij een jaar aan de universiteit van Zürich. Omdat hij daar wegens onvoldoende vooropleiding niet mocht promoveren, vertrok hij naar Montpellier, waar hij bij de grote plantengeograaf Prof. C. Flahault in 1915 promoveerde op de dissertatie "Les Cévennes méridionales" en in 1923 zijn standaardwerk "L'origine et le développement de la flore du Massif Central de la France" publiceerde. Dit werk gaf hem het recht, in Zwitserland aan universiteiten te doceren.

In 1915 huwde Braun de Franse botanica Gabrielle Blanquet, die hem levenslang als zakelijk en wetenschappelijk medewerkster heeft bijgestaan. Naar goed Zwitsers (ook Spaans) gebruik voegde hij haar naam aan de zijne toe. Zij overleed in 1966.

In 1915 vestigde het echtpaar Braun-Blanquet zich in Zürich, waar dr. Braun van 1916-1926 assistent was aan het Geobotanisches Institut Rübel en sedert 1923 Privat-Dozent aan de Eidgenössische Technische Hochschule, waar hij onderwijs gaf in plantengeografie en plantensoöciologie. Bekendheid verwierf hij daarbij vooral door de onvergetelijke wijze waarop hij van de alpiene zone tot in Noord-Afrika excursies wist té leiden: zijn grondige kennis en zijn didactisch vermogen om deze uit te dragen zijn slechts door zeer weinigen geëvenaard.

In 1926 trad Prof. Schröter als hoogleeraar af. De gerechtvaardigde verwachting dat Braun, de feitelijke voortzetter van Schröters werk, hem zou opvolgen, ging niet in vervulling. De Braun-Blanquets verlieten daarop Zwitserland en vestigden zich te Montpellier, waar Braun tot 1930 gastvrijheid vond op het laboratori-

um van zijn vriend en vereerder Prof. J. Pavillard. Hieraan danken wij de verschijning, in 1928, van zijn beroemde handboek "Pflanzensoziologie", dat een grote invloed had en wereldwijde erkenning kreeg. Herziene en uitgebreide uitgaven verschenen in 1951 en 1964; ook werden vertalingen in het Engels en het Spaans gepubliceerd.

Aangemoedigd en ondersteund door botanici als Pavillard, Chevallier, Pascher, Schinz, Sir Patrick Geddes en de Nederlanders W.C. de Leeuw, A.A. Pulle en F.A.F.C. Went stichtte Braun-Blanquet in 1930 een eigen internationaal onderzoeksinstituut, het "Station Internationale Géobotanique Méditerranéenne et Alpine" (SIGMA) te Montpellier. Naam en afkorting zijn bedacht door dr. W.C. de Leeuw, die levenslang penningmeester van de SIGMA werd. De SIGMA stelde werktafels ter beschikking, die door een aantal regeringen bekostigd werden; in 1931 waren dit reeds zeven landen, waaronder Nederland. De door of met medewerking van de SIGMA uitgegeven publicaties verschenen als genummerde mededelingen, ten getale van ruim 220. Vele hiervan zijn van de hand van Braun zelf, maar er bevinden zich ook tal van klassieke dissertaties onder.

Een comité voor de uitgave van een Prodrômus der Plantengezelschappen, in samenwerking met de SIGMA en eveneens onder leiding van Braun-Blanquet, publiceerde een achttal afleveringen, te beginnen met de *Ammophiletalia* en *Salicornietalia* (1933) en eindigend met de *Cisto-Lavanduletea* (1940). Na de oorlog is de reeks in deze vorm niet voortgezet; wel verscheen in 1952 een de gehele vegetatie van Zuid-Frankrijk omvattend overzicht.

Gedurende de tweede wereldoorlog had Braun-Blanquet een werkzaam aandeel in de organisatie en uitvoering van een vegetatiekartering van Frankrijk. In 1947 werd hij benoemd tot technisch directeur van de "Service de la Carte phytogéographique", afdeling "Grande échelle", een functie die hij uitoefende tot zijn zeventigste levensjaar in 1954. Dat hij, als buitenlander, in Franse staatsdienst kon treden, was toen een bijzondere onderscheiding.

Tot kort voor zijn dood heeft Braun-Blanquet onvermoeid doorgewerkt, onder het adagium "Nütze deine Kraft, man lebt nur wenn man schafft".

Hij werd daarbij trouw bijgestaan door zijn (tenslotte enige) assistent Dr. R. Sutter, die in 1981 het beste en uitvoerigste "In memoriam" aan zijn grote meester het licht deed zien.

Niet alleen zijn onderzoeken in Frankrijk en Zwitserland, maar ook vele reizen in Spanje, Portugal, Polen, Ierland, Oostenrijk, Italië, Roemenië, Tsjechoslowakije en Nederland kwamen tot hun recht in 252 publicaties, van 1904 tot 1981, die een kleine bibliotheek zouden vullen. Behalve de reeds genoemde standaardwerken vermeld ik daaronder "Die inneralpine Trockenvegetation" (1961), "La végétation alpine des Pyrénées orientales" (1948), "Les groupements végétaux du bassin moyen de l'Ebre et leur dynamisme" (1958) en "Pflanzensoziologische und bodenkundliche Untersuchungen im Schweizerischen Nationalpark" (1954).